

Osmanlılar – Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler

Halil İnalçık

İstanbul, Timaş Yayınları, 2017, 320 Sayfa, ISBN: 978-605-114-188-6

Yunus Emre ÖZ¹

İncelemekte olduğumuz bu eser Halil İnalçık'ın Doğu-Batı dergisi ve değişik yerlerde yayımlanan yazılarından oluşmaktadır. Kitap üç ana başlıktan teşekkül eder.

Birinci bölüm “*Batı Anadolu’da Gazi Beylikler, Bizans ve Haçlılar*” makalesiyle başlar. Makalede ilk etapta 13. yüzyıl genelinde, Anadolu’da bulunan beylikler, bu beyliklerin kendi aralarında ve Bizans ile olan münasebetleri, Batı Anadolu’da kurulan beyliklerin Venedik ve Cenevizlilerle olan mücadeleleri ve Osmanlı Devleti’nin beylikten devlete geçiş süreci kısaca anlatılır. Özellikle Aydınogulları’nın Ege’deki faaliyetleri, Bizans’ın zaman zaman bu beylikle kurdukları ittifak ve savaşlar, bu sürecin Osmanlılar açısından önemi dile getirilir. Ardından Fatih’in İstanbul’u fethi ve Batı’da yankıları aktarılmış, bu fetih haberinin bütün Avrupa’da korku ve heyecan uyandırdığı dile

¹ Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih bölümü

getirilmiştir. Zira Roma’da panik baş göstermiş, papalık gemilerinin Türklerce ele geçirildiği ve Sultan’ın iki ay içinde İtalya’yı istila edeceği söylentileri yayılmıştır. İncalcık’a göre bu haberleri Venedik, Ceneviz ve Rodos kaynakları teyit eder. Fatih 1456’dan 1479’a kadar Hristiyan Avrupa’nın donanmalarına karşı sürekli mücadele halinde kalmıştır. İncalcık bu mücadelelerle ilgili “*İstanbul’un fethinden sonra Haçlı fikri yeni bir içerik kazanmıştır. Bu tarihten itibaren Hristiyan Batı, Haçlı seferlerini Batı Hristiyan dünyasını korumak için bir savunma şeklinde algılayacaktır.*” ifadelerini kullanır. Makalenin devamı Hayreddin’in 1543-1544 seferine kadar, Osmanlılar ile Avrupa devletlerinin arasında cereyan eden mücadeleleri konu alır.

İkinci makale “*Osmanlı Devleti’nde Uc (Serhad)lar*”da müellif, Batı Uc’unda gazi beyliklerin ve bu arada Osmanlı Beyliği’nin doğuşunu bir bütün olarak ele alır. Osmanlı Uc Beyliği’nin Balkanlar’da yayılışından ve bu geleneğin devamı olarak nitelendirilen Akıncılar’dan bahseder. Bosna Ucu ve gelişimi, ardından da Kapetanlar dönemini anlatır.

Birinci Bölümün üçüncü makalesi Osmanlı Devleti’nin fetih yöntemlerini konu edinmiştir. İncalcık, Osmanlı fetihlerinde neredeyse sistemli olarak iki farklı safha olduğunu vurguluyor. “*Osmanlılar ilk olarak, komşu devletler üzerinde bir çeşit üst-hükümdarlık (süzerenlik) tesis etmeye çabalamışlardır. Daha sonra yerli hanedanları tasfiye ederek, bu ülkeleri doğrudan denetlemeye çalışmışlardır*” diyerek bu safhaları açıklıyor. Devamında ise Osmanlı Devleti’nin, özellikle ilk Balkan fetihlerinin ardından, bölgedeki popülasyonun düzenlenmesi için izledikleri politikalar hakkında malumat veriliyor.

Kitabın üçüncü makalesi “*Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Problemi*”, 1300’lerde Bizans-Selçuklu sınırında ortaya çıkmış olan Osmanlı Beyliği’nin nasıl olup da bir dünya imparatorluğu haline gelmiş ve bu imparatorluğu altı yüz yıl ayakta tutan yapısal ve tarihsel faktörler nelerdir sorularına cevap arıyor.

İncalcık’a göre gazâyı, Osmanlı toplumunda başından beri, sosyal örgütlenme ve siyasi dinamizmin temel kuralı ve devletin kuruluşunda temel faktör olarak göz önünde tutmak zorundayız. Bu bölümde, özellikle ilk dönem askeri faaliyetler, İncalcık’ın konu aldığı hususlardır.

Dördüncü makale olan “*Osmanlı Sultanlarının Unvanları ve Egemenlik Kavramı*” makalesi Osmanlı sultanlarının çeşitli dönemlerde kullandıkları unvanlar üzerinedir. Müellif burada, han, sultan ve padişah unvanları üzerinde durur ve bu unsurların sırasıyla Orta Asya Türk devleti, İslam devleti ve İranî devlet geleneğini yansıttığını ifade eder.

Ardından gelen makalede, Osmanlı’da adaletin işleyişinden ve reayanın hükümdara doğrudan şikayet hakkından bahsedilir. Bunun üzerine özellikle arşivlerden çıkarılan örnekler sunulur ve makalenin son kısmında vesikalarla desteklenir.

Bir diğerk makalede İnalçık, 15. yy.'da yaşamış Derviş Otman Baba ve onun üzerinden, Anadolu'da hakim olan Abdal geleneği üzerine mülâhazalarda bulunur. Aynı zamanda anılan dönemde Fatih Sultan Mehmed'in bu zevatla olan ilişkisi üzerine durulur.

Kitabın sekizinci makalesi “*Osmanlı İmparatorluğu'nda Köle Emeği*” dir. Burada yazar, kölelerin askerlikte, ticarete, el sanatlarında ve tarımda hangi mahiyetlerle kullanıldığı üzerinde durur. Bu durum makaleye konulan, dönemin resmini çizen tablolarla da daha anlaşılır hale getirilmiştir.

Ardından Galata üzerine, çok kısa bir metin yer almaktadır. Galata'nın Osmanlı tarihindeki serencamına dairdir.

“*Rumeli Genel Bir Bakış*” başlığı altındaki onuncu makale, Rumeli'nin tarih boyunca, Doğu ve Batı kaynaklarında nasıl isimlendirildiğinin belirtilmesiyle başlar. İlk fetihlerle birlikte Rumeli'nin bir Osmanlı diyarı haline gelmesi, devletin tarihi boyunca Rumeli'de meydana gelen siyasi, sosyal ve askeri gelişmeler, Osmanlılar için bu toprakların ehemmiyeti ve son dönem elden çıkışı konu alınır.

Bu makalenin ardından kitabın üçüncü bölümü başlar. Üçüncü bölümün ilk makalesinde, tarihte Türkiye'nin komşularıyla ve bugün, yazarın ifadesiyle kader birliği yapmaya hazırlandığı Avrupa ile ilişkileri konusunda, stratejik koşullar ve gelişmeler üzerinde genel bir tablo çizilmeye çalışılır. İnalçık bunu yaparken meseleye tarihsel bir perspektifle yaklaşır ve Kanuni döneminden bu yana Avrupa ve Türklerin birbirleriyle olan ilişkileri ve birbirlerine karşı zihinsel yaklaşımları üzerine tahlillerde bulunur. Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki münasebetler tartışılır ve problemler irdelenir.

Kültür etkileşimi meselesi üzerinden devam eden Halil İnalçık, Osmanlı'nın, tarihi boyunca geçirdiği kültürel evreler ve farklılıklar üzerinde durur. Halk kültürü ve seçkinlerin kültürü karşılaştırır. Toplum ve kültürün karşılıklı ilişkisini tartışır. Bunu yaparken Emile Durkheim, Ziya Gökalp, Peter Burke gibi bu meselelerde kalem sallamış mütefekkilere atflarda bulunur.

Kitabın son makalesi “*Osmanlı'nın Avrupa ile Barışıklığı: Kapitülasyonlar ve Ticaret*”, ticari ilişkiler özelinde Osmanlı ile Avrupa devletleri arasındaki münasebetleri konu edinir. Büyük coğrafi keşiflerin Osmanlı Devleti üzerindeki etkileri, Avrupa devletlerine verilen imtiyazlar, Batılı tüccarların Osmanlı topraklarında gerçekleştirdiği ticari faaliyetler etraflıca anlatılır. Burada sunulan verileri anlamak ziyadesiyle önemlidir zira Osmanlı-Avrupa ilişkileri arasındaki güç dengeleri, ticari faaliyetlerin mahiyetine ve gelişimine göre şekillenmiştir. Kitap bu makaleyle nihayete erer.

Kitap hususunda genel bir değerlendirme yapacak olursak, Osmanlı Devleti'nin tarih içersinde siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal bağlamda geçirdiği evreleri anlamak ve Osmanlı Devleti'nin temel karakteristik yapısını idrak edebilmek için rahatlıkla başvurulabilecek bir eser hüviyetini taşımaktadır. İncelenen husular geniş bir kaynak taraması sonucu tartışılmış, yararlanılan belgeler okuyucuya sunulmuştur. Bu ise eserin güvenilirliğini arttıran bir nitelik olma özelliğini taşımaktadır. Lakin eser bütüncül bir bağlamda, ahenk içersinde ilerlemez zira içersinde yer alan makaleler, ayrı zamanlarda ayrı platformlarda sunulan makalelerden oluşmaktadır.